

EDIDACTIEF Special

OPINIE EN ONDERZOEK VOOR DE SCHOOLPRAKTIJK

**Vaardig
voor de groep**

In opdracht van

 CED
groep
educatieve diensten

COLOFON

Deze special *Vaardig voor de groep* is gemaakt in opdracht van de CED-Groep. Een financiële bijdrage is geleverd door de CED-Groep. Wilt u meer weten, neem dan contact op met Elly van der Zel, E.vanderzel@cedgroep.nl of kijk op: www.cedgroep.nl

Coördinatie: Paulien de Jong
Eindredactie: Afdeling Communicatie
CED-Groep en
Paulien de Jong
Omslagfoto: De Beeldredactie
Vormgeving: FIZZ
reclame + communicatie

Deze special is verschenen in Didactief, april 2013, en is los te bestellen via abonnementen@tenbrink-meppel.nl
Prijs vanaf: €2,00

Voor meer informatie over specials kunt u zich wenden tot de redactie van Didactief, Molukkenstraat 200, 1098 TW Amsterdam, tel. 020-59 000 99, www.didactiefonline.nl

De redactie dankt de volgende sponsor:

CED-Groep	Locatie Maartensdijk
Dwerggras 30	Tolakkerweg 153
Postbus 8639	Postbus 25
3009 AP Rotterdam	3738 ZL Maartensdijk

Info@cedgroep.nl
www.cedgroep.nl

Conferentie Uitgerekend?

Voor po en so

Inspirerende conferentie voor rekenspecialisten, rekencoördinatoren, managers en intern begeleiders in het primair en speciaal onderwijs.

Preventie van rekenproblemen begint bij goed rekenonderwijs. Het Protocol Ernstige Reken-Wiskunde-problemen en Dyscalculie (ERWD) is een leidraad voor planmatig en structureel werken aan rekenonderwijs. Tijdens de conferentie volgt u diverse workshops over optimaal gebruik van het protocol ERWD op school.

Laat u inspireren en kom ook op:

31 mei 2013 in Maartensdijk

21 juni 2013 in Rotterdam

Lees meer over de conferentie op:

www.cedgroep.nl/conferentiedyscalculie

educatieve diensten

Vaardig voor de groep

Hoe is het mogelijk dat leerlingen bij de ene leraar veel 'makkelijker' tot leerprestaties komen dan bij de andere leraar? Wat is hun succes? Ze staan vaardig voor de groep. Ze hebben overwicht, een goede relatie met de kinderen, zijn duidelijk in hun verwachting en zich bewust van het feit dat prettig gedrag geleerd moet worden. Vaardigheden verbeteren blijkt voor scholen in deze special niet alleen een taak voor leraren maar ook voor schoolleiders.

6

Bliksemsnel resultaat

De Julianaschool in Rhon heeft over opbrengsten niet te klagen. Maar leerlingen gemotiveerd houden, blijft de uitdaging. Geïnspireerd door de ambachtelijke technieken uit het boek *Teach Like a Champion* zijn alle leerlingen bij de les en gaat minder lestijd verloren.

9

Moeilijke groepen

Bijna elke school heeft er één: een groep die 'moeilijk' is. Wat doe je dan en hoe krijg je (weer) grip op zo'n klas? 'Veel contact met ouders en in de klas terug naar de basis', aldus directeur Emiel Holtermann van de Paulus Basisschool in IJsselstein.

10

De kunst van het afkijken

Hoe kun je als schoolleider sturen op effectief (opbrengstgericht) docentgedrag in het voortgezet onderwijs? Lessituaties filmen én het gebruik van een eenduidige observatielijst voor alle leraren geven meer inzicht in het lesverloop op het Utrechtse Sint Bonifatiuscollege.

Vaardig, bedreven, behendig

Robert Jacobs,
Projectleider *Teach Like a
Champion*, CED-Groep

Afgelopen week was ik op klassenbezoek in Rotterdam. De leraar die ik observeerde deed me denken aan de tijd dat ik zelf voor de klas stond, inmiddels twintig jaar geleden. Ik moest de fijne kneepjes van het vak nog leren. Deze leraar had - zag ik - alle vaardigheden in huis die ik nu, heel wat jaren later, graag in een vakman of -vrouw terugzie. Hij had overwicht, een goede relatie met leerlingen. Hij was duidelijk in wat hij van kinderen verwachtte. Hij was zich bewust van het feit dat prettig gedrag geleerd moet worden en hij had zijn les tot in de puntjes voorbereid. Kortom, hij stond daar met zijn totale pakket aan leraarskills zeer 'vaardig voor de groep'.

Geboeid keek ik hoe hij spelenderwijs de 'Teach-techniek' 'vlork' toepaste (vragen stellen en beantwoorden, luisteren, ogen op de spreker, rechtop zitten, knikken). Ook de kinderen kenden de betekenis. Als de leraar 'vlork' zei, zat de hele klas rechtop en had iedereen aandacht voor hem. En tijdens de 'bliksembeurten' gingen de leerlingen op een uitdagende manier aan de slag met automatiseringsoefeningen. Ze deden allemaal actief mee toen de bal werd overgegooid tijdens het automatiseren van de tafels.

Of iemand een goede leraar is, heb je snel in de gaten. Bij deze Rotterdamse leraar was het binnen tien minuten duidelijk. Al zijn didactische registers gingen open. In zijn 'lerarenkoffer' zaten tempo, betrokkenheid en een grote diversiteit aan activiteiten.

Dat is genieten! Gelukkig hebben we veel mooie voorbeelden van gepassioneerde professionals die duidelijk maken dat het leraarsvak nog steeds een van de mooiste beroepen is. Of ik deze onderwijsman nog iets kon leren? Zeker! Een goede leraar legt immers óók voor zichzelf de lat hoog. Met hem heb ik uiteindelijk een gesprek gevoerd over het onderwijsaanbod aan zijn 'plusleerlingen' en hebben we daarvoor een plan gemaakt.

'In zijn "lerarenkoffer" zaten betrokkenheid, tempo en een grote mix van activiteiten'

Dat een goede leraar het verschil maakt, is door onderzoekers als Marzano, Ruijsenaars, Lewis en Sørlie aangetoond. Ook schoolleiders en schoolbestuurders zitten steeds 'dichter op de huid' van hun leraren. Met klasbezoeken, coachings- en begeleidingstrajecten, ondersteunen zij hun team om nog vaardiger voor de groep te staan en zichzelf continu te verbeteren. Lang leve de lerende leraar!

COMING SOON

Technieken uit het boek *Teach Like a Champion* blijken met aanpassingen goed bruikbaar in het onderwijs aan zeer moeilijke leerlingen. Vanaf april verschijnt daarom een zml-katern bij *Teach*. Bij het katern komt ook een

dvd met praktijkvoorbeelden uit het zml (so en vso) en een praktische uitwerking van de 49 technieken uit het boek. Hierbij is rekening gehouden met langzamer dan gebruikelijke spraaktaalontwikkeling,

korte concentratieboog, cognitieve beperking, beperking op het gebied van sociaal-emotioneel functioneren en fysieke belemmeringen.

Meer lezen over Teach-technieken?

Ga naar pagina 6

Verrassend verpakken

Lesgeven volgens het Passend Lesmodel saai? Volgens onderwijsadviseur Frank Teunissen niet als je werkt met directe instructie gekoppeld aan de onderwijsbehoeften van drie typen leerlingen. 'Je doet leerlingen een groot plezier door voorspelbaar te zijn in je lesstructuur en verrassend te zijn in je werkvormen.' Drie manieren om dat aan te pakken:

Bied structuur

In de introductiefase: Schrijf de lesonderdelen op het bord en maak duidelijke afspraken over wat leerlingen moeten doen zodra de les begint. Bij het inoefenen: Gebruik een beperkt aantal werkvormen dat leerlingen kennen. Tijdens de verwerking: Laat een leerling aftekenen welke stap hij heeft afgerond.

Geef leerlingen verantwoordelijkheid

In de introductiefase: Bied opgaven die leerlingen zelfstandig kunnen oplossen. Bij het inoefenen: Laat leerlingen zelf hun

werk plannen en controleren. Tijdens de verwerking: Stimuleer een leerling die te snel om hulp vraagt eerst zelf na te denken.

Stimuleer zelfvertrouwen

In de introductiefase: Bespreek wat de leerlingen al kunnen en kennen over het lesdoel. Bij het inoefenen: Laat leerlingen kiezen uit vertrouwde werkvormen. Tijdens de verwerking: Geef complimenten waarbij je duidelijk benoemt wat de leerling goed doet.

Meer lezen over het Passend Lesmodel? Kijk op pagina 8

Een derde van de leraren op de basisschool en de helft van de havo- en vwo-leraren stemt de instructie niet af op verschillen tussen leerlingen

Van de Grift, 2011

3 vragen aan

Monique Hoogduin manager CED-Groep voortgezet onderwijs, senior adviseur

Uit onderzoek (John Hattie, 2004) blijkt dat de docent van groot belang is om de opbrengsten van het onderwijs te vergroten. Hoe helpen jullie vo-scholen daarbij?

‘In onze begeleidingstrajecten gaan we uit van vragen als: Hoe geeft de docent instructie? Op welke wijze vindt de feedback plaats? Hoe werk je gericht aan uitdagende leerdoelen? We bekijken waar winst te halen valt op het gebied van effectief pedagogisch-didactisch handelen. Vervolgens bepalen we met schoolleiding en team, wat we willen bereiken en hoe. We stellen een schoolspecifieke observatielijst op. Een document waarmee je over onderwijs kunt praten en het gedrag van docenten kunt sturen. Hiermee begeleiden we docenten in hun lespraktijk en werken we volgens de oplossingsgerichte aanpak: nauw aansluiten bij wat al goed gaat en effectief.

Waarom zijn jullie interventies langdurig houdbaar?

‘Door een structuur en een oplossingsgerichte aanpak in de school te implementeren. Bij ons vertrek gaan de bijeenkomsten en de observatie- en feedbackrondes volgens de oplossingsgerichte aanpak door. Om dit voor elkaar te krijgen, leiden we in de begeleidingstrajecten, naast de docenten ook schoolleiders op die lessen leren observeren en op basis daarvan bepalen hoe de docent betere opbrengsten kan behalen. Met onze handreikingen zijn docenten relatief weinig tijd kwijt aan observaties en het voeren van gesprekken. Ook leiden we coaches op die met de onderwijsadviseurs meelopen tijdens de observatie- en feedbackrondes en oefenen met de teams op school. Op die manier beklijft de opgedane kennis na afronding van het traject.’

De focus van de CED-Groep ligt op effectief pedagogisch en (vak)didactisch handelen. Valt er voor scholen die dit al goed doen, nog iets te leren?

‘Zeker. Deze scholen kunnen nog veel winst boeken door het leerstofaanbod beter op de leerbehoefte van de leerling af te stemmen. Nu bepaalt de zwakste leerling vaak het tempo van de les. De goede of excellente leerlingen worden onvoldoende uitgedaagd en zitten passief in de klas. Je hebt data nodig om tot een passend leerstofaanbod te komen. Helaas zijn er in het voortgezet onderwijs nog geen methode-onafhankelijke toetsen voor alle vakken. De rapportcijfers van de docenten zijn het uitgangspunt. De school kan de opbrengsten verhogen door secties te helpen goede toetsen te maken. Docenten kunnen deze toetsen gebruiken voor goede determinatie en om te bepalen wat leerlingen nodig hebben aan leerstofaanbod.’

Hoe effectief docentengedrag in de praktijk werkt? Ga naar pagina 10

Bij een moeilijke groep is volgens onderwijsadviseur Hannie Dorr vaak sprake van een mix van school-, leraar- en kindfactoren:

Schoolfactoren:

- ☐ Onduidelijke leiding
- ☐ Geen duidelijk pedagogische visie en beleid, waardoor leraren zich alleen voelen staan
- ☐ Geen structurele pedagogische aanpak waar je alle leraren en leerlingen op kunt aanspreken (de Vreedzame school en/of -wijk)
- ☐ Veel wisselingen en invallers in de groep

Leerkrachtfactoren:

- ☐ Slechte relatie met leerlingen
- ☐ Onduidelijkheid over wat je van leerlingen verwacht
- ☐ Niet bewust zijn van het feit dat prettig gedrag geleerd moet worden
- ☐ Gebrek aan overwicht

Kindfactoren:

- ☐ Slechte onderlinge relatie tussen de kinderen
- ☐ Soms vetes in de buurt die de school binnenkomen
- ☐ Kinderen met gedragsproblemen

Hoe je meer grip krijgt op moeilijke groepen? Lees de tips op pagina 11

‘Kinderen met passie blijven boeien’
Emiel Holtermann, directeur
Paulusschool, IJsselstein

voor
ep
nt...

‘Meer uit mijn onderwijs
halen’ Wim Pelikaan,
directeur Julianaschool,
Rhoon

‘Nooit uitgeleerd
zijn, altijd in beweging blijven’
Marius Hollemans,
leraar Auris Hildernisschool,
Rotterdam

De finesses van het vak

Train je vaardigheden en haal meer uit je leerling

Hoe krijg je honderd procent aandacht van de klas zonder een pakkend filmpje? Leraren van de Julianaschool in Rhoon gebruiken technieken uit *Teach Like a Champion*. En dat werkt: 'Leerlingen hebben allemaal nagedacht en dat is wat je wilt.'

Naomi, Willemijn, Rens. In hoog tempo gaat meester Paul de leerlingen langs. Hij neemt woorden met ze door die ze de vorige les hebben geleerd. Noemt namen van kinderen die hun vinger opsteken, maar ook van wie dat niet doet. Hij is niet snel tevreden. 'Kan iemand dat verder uitleggen?' 'Kun je een voorbeeld geven?' 'Maak eens een zin met dat woord.' Paul Roelofse, leraar van groep 8 op de Julianaschool in Rhoon, demonstreert hier de 'Bliksebeurt' en andere technieken uit het boek *Teach Like a Champion* (zie kader). Als hij een vraag stelt, kan iedere leerling een beurt krijgen. Diverse *Teach*-technieken komen aan bod in zijn les: anderen laten helpen wanneer een kind het antwoord niet weet en daarna het juiste antwoord laten herhalen. Doorvragen. Correcte

en volledige antwoorden verwachten. Als Roelofse na de woordenschatles overgaat op geschiedenis past hij 'Snelle overgangen' toe. 'Kom op, in drie tellen ligt je boek open, is je mond dicht en kijk je naar mij.' Want *Teach* gaat niet alleen over pedagogiek en didactiek, maar ook over klassenmanagement, planning en overtuigingskracht.

Bedrieglijk eenvoudig

Hoe krijgen we actievere leerlingen die meer betrokken zijn bij de lessen?, vroegen leraren van de Julianaschool zich af. De resultaten waren ruim voldoende, maar de leraren wilden meer. Toen diende *Teach* zich aan en dat past bij de school, vertelt directeur Wim Pelikaan. 'Wij vinden de rol van de leraar belangrijk. En omdat het gros van ons team al langer voor de klas staat, wilden we iets doen waar ook zij nog iets van meenemen. Met *Teach* nemen ze hun vak en wat ze daaraan kunnen verbeteren opnieuw onder de loep.' Een van de belangrijkste dingen is betrokkenheid van alle kinderen vergroten. Bij de klassenbezoeken die Pelikaan voor de functioneringsgesprekken aflegt, ziet hij bij alle leraren elementen van de geoefende technieken terug. 'Dat komt omdat ze heel dicht bij het vak van leraar staan', zegt Pelikaan die zelf ook één ochtend voor de groep staat. 'Eigenlijk is *Teach* een heel directe vorm van onderwijsverbetering.' Aan bepaalde punten moet hij zichzelf regelmatig herinneren. Niet alleen de beurt geven aan leerlingen van wie je weet dat ze met een antwoord komen, bijvoorbeeld. En kinderen echt de tijd geven om na te denken. Roelofse herkent dat. In zijn taalles geeft hij leerlingen letterlijk de tijd met de techniek 'Iedereen schrijft'. Hij zet de digiklok op één minuut en alle leerlingen kunnen rustig

Helder beschreven technieken

De Amerikaan Doug Lemov observeerde leraren die opmerkelijk hoge scores wisten te bereiken met hun leerlingen. Hun technieken beschreef hij in *Teach Like a Champion*. 'Het leraarschap is een *performance profession*', zegt Carla van Doornen van CED-Groep die het boek liet vertalen en bewerken voor het Nederlandse onderwijs. 'Je kunt talent en inzicht hebben, maar in de klas moet je presteren. Om je techniek daar vakkundig in te kunnen zetten, moet je trainen.' De technieken zijn geschikt voor alle onderwijssectoren. CED-Groep ontwikkelde een *Teach*-cursusaanbod, waaraan momenteel zo'n 25 scholen meedoen (po, vo, mbo). / TG
Meer informatie: www.teachnederland.nl

Paul Roelofse, groep 8: 'Dat ze allemaal bij de les zijn, mag je eisen. Ik ben de leraar.'

formuleren wat een woord volgens hen betekent. 'Ze hebben allemaal een antwoord', zegt hij. 'Ze hebben nagedacht en dat is wat je wilt.' *Teach* ligt dicht bij zijn stijl van lesgeven en helpt hem een goede balans te vinden tussen sturing en zelfwerkzaamheid van kinderen. Hij is iets anders naar zijn rol gaan kijken. 'Dat ze allemaal bij de les zijn, mag je eisen. Ik ben de leraar. Als ik het niet eis, wie doet het dan? Dat heeft iets autoritairs, maar dan op een positieve manier. Voor mij had sturing altijd een negatieve betekenis. Ik houd het graag bij mezelf, dan weet ik zeker dat ik ze bereik. Nu mag dat.'

Puntjes op de i

Een beetje overdreven, was de eerste reactie van de leraren toen ze op filmpjes Amerikaanse collega's hun leerlingen zagen aanmoedigen tot meer, beter en sneller antwoorden. Maar het boek en de Nederlandse voorbeelden relativeerden dit. Roelofse: 'Je ziet dat het vaardigheden zijn die we allemaal in huis hebben. Je zet alleen de puntjes op de i. Je haalt eruit wat bij je past en dat versterk je.' Ook leerlingen moesten wennen. 'Huh, moeten we gaan staan?' Maar al gauw raakten ze enthousiast. 'Ik zie dat veel *Teach*-aspecten leerlingen aanspreken, zoals het vragen van betrokkenheid, het elkaar helpen, het werken met een duidelijk doel en de aandacht voor succeservaringen.' Alle leraren proberen de technieken uit zoals ze beschreven zijn en op de cursusmiddagen geoefend worden. Daar blijkt al dat de een meer affiniteit heeft met een techniek dan de ander. Zelf past Roelofse technieken zonodig aan. Hij laat kinderen bij de bliksembeurt bijvoorbeeld staan, dan zijn ze allemaal meteen gericht op meedoen. Wat de aanvankelijke weerstand

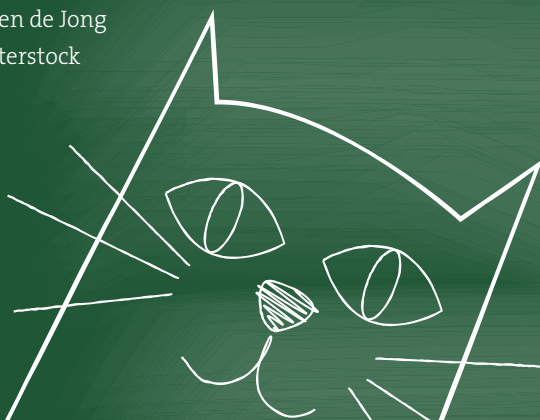
ook wegnam, is dat leraren met *Teach* kijken waar ze sterk in zijn en wat ze nog verder kunnen ontwikkelen. 'Als je iets mag doen wat je kunt en het werkt, is dat altijd prettig', aldus Roelofse. 'Wat je wilt, is de kinderen pakken en ze iets overbrengen, het liefst met zoveel mogelijk winst voor je leerlingen.'

Roelofse merkt dat hun aandacht nu meer bij de uitleg is: 'Ze kunnen beter navertellen wat hij eerder in een les heeft uitgelegd en iedereen doet mee.' Dat het filmen van lessen en daarop feedback krijgen van collega's erbij hoorde, was even wennen. 'Als je anderen laat oordelen over hoe jij voor zo'n klas staat, stel je je kwetsbaar op. Maar door het te doen, leer je dat het wel meevalt.' Sommige collega's merkten op dat Roelofse erg veel deed met mimiek en gebaren. Die non-verbale communicatie is hij zelf gaan zien als sterk punt en daar maakt hij nu bewuster gebruik van. ■

Teach als fusiestart

De *Teach*-training speelt ook een rol in de aankomende fusie tussen de Julianaschool en de Wegwijzer, een andere basisschool in Rhoon. Het gezamenlijke doel en de cursusdagen, waarop leraren met elkaar oefenen en filmpjes van elkaars lessen bespreken, vindt directeur Wim Pelikaan een goede manier om de twee teams 'in elkaar te schuiven'. Als het tweejarige *Teach*-programma (zes rondes klassenconsultaties, acht studiemiddagen en twee studiedagen) voorbij is, zorgen teamcoördinatoren dat de resultaten behouden blijven. / TG

Tekst Paulien de Jong
Beeld Shutterstock

'Hoor jij
de letter t
in kattt?'

Hoe verbeter je de leesopbrengsten op school? Directe instructie met het Passend Lesmodel werkt goed op de Rotterdamse cluster 2 school Auris Hildernissesschool.

'Lieve schatjes, we hebben het deze week over de t', start juf Marike de leesles. De spanning druipt van dertien kleutergezichten. 'Met de letter t gaan we eerst oefenen in de kring. Twee groepen doen een spelletje, één groep maakt bij mij een werkblad. Als we klaar zijn, kijken jullie allemaal of je de t in een woord ziet staan. Dat noem je herkennen. Kinderen uit groep 2 opgelet: jullie leren óók of de letter t vooraan of achteraan in een woord staat.'

Concrete lesdoelen

Donderdagochtend op SO Auris Hildernisse in Rotterdam, een school voor kinderen met ernstige spraaktaalmoeilijkheden en/of communicatieve beperkingen. Onvoldoende leesopbrengsten en het aanstaande Passend Onderwijs waren aanleiding om van lezen een speerpunt te maken. Begeleid door de CED-Groep, startte de school vanaf 2010 met het Passend Lesmodel. Met jaarlijks twee studiedagen, vier teamvergaderingen en individuele klassenconsultaties werden twintig leraren getraind. Het Passend Lesmodel gaat uit van structuur bieden in lesverloop en opdrachten, stimuleren van verantwoordelijkheid voor het eigen leerproces en zelfvertrouwen vergroten door het bereiken van concrete haalbare lesdoelen. Wat leren de leerlingen vandaag en hoe weet ik als leraar of ze dat ook echt hebben geleerd?

Leerlingen activeren

Het Passend Lesmodel vertrekt vanuit een klassikale introductie, waarin de leraar voorkennis ophaalt. Ma-

rike Hollemans neemt lesdoelen door en stimuleert de leerlingen om actief met de leerstof om te gaan. 'Ik ga nu iedereen vragen om goed te luisteren of je een t hoort in het woord kat', zegt ze, terwijl ze de kinderen een voor een aankijkt. 'Hoor je in het woordje kattt de t Souhaib?' 'Ja', knikt Souhaib. 'Klopt dat Imad?' 'En Bregje? Hoor jij ook de t?' Later vraagt ze of ze kunnen aangeven op welke plek de t in het woord staat. Tijdens deze instructiefase houdt Marike Hollemans rekening met niveauverschillen en onderwijsbehoeften.

Inoefenen en verwerken

Daarna volgen de fasen van het begeleid inoefenen en het zelfstandig verwerken van de leerstof. Deze fasen kunnen binnen het klassenmanagement ook naast elkaar voorkomen: de leerlingen van het intensieve arrangement oefenen bijvoorbeeld eerst samen met de juf terwijl de leerlingen van de andere niveaus (basis en verdiept) zelfstandig werken. 'Luister goed: jullie gaan terug naar jullie tafels en spelen *memory*, jullie spelen *eendje kwaak* en Imad, Djeiceline en Yu-Hao maken bij mij het werkblad met woorden mét en zonder t.' Elke vijftien minuten wisselen de groepjes.

Les afsluiten

Cruciaal is de afsluiting van de les. In deze fase gaat Marike met de leerlingen na of haar vooraf gestelde lesdoelen zijn bereikt en hoe de leerlingen hun leerproces hebben ervaren. De t's opsporen in het werkblad vonden de leerlingen goed gaan. De kring, die vonden ze lastig. Wat deze kennis betekent voor de les van morgen? Hollemans: 'Ik merk dat ik meer auditieve opdrachtjes moet geven, want daarin zijn de kinderen zwak. Daarnaast zie ik dat ik ze meer zelfstandig aan het werk moet zetten met spel, opdracht en samenwerken. Dat vinden ze echt leuk.' ■

Ga voor tips over het werken met het passend lesmodel naar pagina 4-5

Marike Hollemans: 'Voorheen startte ik mijn lessen zonder het doel te vertellen.' Nu ik het lesverloop bespreek, proberen leerlingen zichzelf te verbeteren en laten ze veel meer zien dat ze bezig zijn met de stof. Ze komen er later enthousiast op terug: "Hee juf, daar zit ook een t in." Dat gebeurde voorheen bijna nooit.'

Als de groep ontploft

Bijna elke school heeft een 'moeilijke' groep. Maar drie zoals op de IJsselsteinse Paulusschool? Dat is uitzonderlijk. Wat is eigenlijk een moeilijke groep en hoe krijg je (weer) grip op zo'n klas?

De schoolsituatie

Een kleine school met 180 leerlingen verdeeld over acht groepen. De Paulusschool staat in een wijk met veel gezinnen uit lagere sociaal-economische klassen en met relatief veel gedragsproblemen. De problemen vertalen zich door naar de school. In drie groepen werden de lessen voor de herfstvakantie te vaak verstoord. Kinderen luisterden niet, hadden een grote mond en sloegen erop los, omdat terugslaan van huis uit gerechtvaardigd is. Vorig jaar was er nog tussenschoolse opvang, gerund door moeders. Dit schooljaar niet meer, want ook overblijfmoeiers voelden zich soms respectloos behandeld. Voor de kerstvakantie ontspoorde groep 8. 'De gymles moest vroegtijdig worden beëindigd, omdat de veiligheid in het geding kwam. En tijdens de straf werden spullen onttrokken van andere leerlingen.' Ook in groep 4 en 5 kampen de leraren met een verstoorde groepsdynamiek. Intern begeleider Liesbeth van Rooijen constateert dat problemen vaak tijdens een leswisseling ontstaan. 'De regel is: we zijn stil tijdens het werken; als je klaar bent, ga je niet lopen, maar wacht je tot de hulp de schriftjes ophaalt. In een complexe groep hoeven daar maar twee leerlingen van af te wijken en de groepsdynamiek is verstoord.' 'Kinderen reageren voortdurend op elkaar. Er ontstaat een kettingreactie in de klas, gevolgd door een ontploffing', vult directeur Emiel Holtermann aan. 'Terwijl in een "normale" groep veel meer nodig is om de orde te verstoren.'

Hulp van buitenaf

Senior onderwijsadviseur Hannie Dorr van de CED-Groep werd begin dit jaar geconsulteerd en observeerde in groep 4, 5 en 8. 'Ik heb een teamavond (gebaseerd op de cursus 'Grip op de Groep') georganiseerd over het belang van complimenten geven, duidelijke regels stellen en verantwoordelijkheid bij de kinderen leggen. Ook

heeft de directeur een aantal ingrijpende maatregelen genomen. De leraar van groep 8 werd van de groep gehaald en er zijn nieuwe regels gekomen. Kinderen worden nu persoonlijk verwelkomd bij de deur, leraren geven meer complimenten en sinds kort gaan ouders vanaf groep 4 niet meer mee de klas in, want té onrustig. Ouders worden juist op andere momenten meer betrokken. Op een druk bezochte ouderavond hebben we duidelijk gemaakt dat de school de gedragsproblematiek niet alleen kan oplossen en dat ouders daarbij een belangrijke rol vervullen. De eerste rust op school is teruggekeerd. Het team beraadt zich nu op een preventieve aanpak. Vooral het structureel gaan werken met 'De Vreedzame School' kan de sfeer in alle groepen verbeteren.' ■

Welke factoren maken een groep moeilijk?

Kijk op pagina 5

Zo krijg je meer grip op het groepsproces

- Maak een **groepsindeling** voor de eerste zes weken. Gebruik hiervoor de overdrachtsgegevens of maak een sociogram (www.sociogram.nl). **Wissel de groepjes** na iedere vakantie.
- Doe de eerste twee weken veel korte **kennismakingsactiviteiten**, stel samen (positieve) groepsregels op en bespreek wat van belang is voor een goed jaar met elkaar.
- Stel bij alle activiteiten **zelf de groepjes samen** en voorkom dat kinderen 'overblijven'. Wissel veel, zodat iedereen elkaar goed leert kennen en niet alleen met eigen vriendjes omgaat.
- **Evalueer minimaal eenmaal per dag** hoe je het vond gaan als groep. Geef complimenten in de hele groep, maar corrigeer zo onopvallend mogelijk individueel. Geef vooral de 'lastige' leerlingen complimenten over positief gedrag.

Rector Tiny Uijtewaal:

‘Bij elkaar afkijken mag’

Hoe kun je als schoolleider sturen op effectievere lessen, waaruit leerlingen én docenten meer resultaat halen? Onderling lesbezoek, filmfragmenten en een nieuwe observatielijst bieden houvast op het Sint Bonifatiuscollege in Utrecht.

Waarom had ‘het Boni’ behoefte aan sturen op effectievere lessen?

Rector Tiny Uijtewaal: ‘Ons motto is: iedere les moet ertoe doen en tot het einde effectief zijn. Tijdens lesbezoeken zagen we als schoolleiders allemaal hetzelfde: het begin van de lessen is voortvarend, maar in het laatste deel zijn leerlingen niet voldoende actief. Bij uitleg wordt nog wel geluisterd, maar bij het inoefenen haken er veel af. Daar viel winst te behalen. Dus observeerden we tijdens lesbezoek wat docenten doen om leerlingen te activeren. Bij de nabespreking zochten we naar houvast om situaties bespreekbaar te maken met behulp van een lesobservatieformulier. Maar we kwamen moeizaam tot een standaard.’

Iedereen vond iets anders belangrijk?

‘Daar leek het aanvankelijk op, maar bij het aanpassen van de observatielijsten en het observeren van

de filmfragmenten van de lessen, merkten we dat we feitelijk allemaal hetzelfde belangrijk vinden: zorgen dat leerlingen bij de les betrokken zijn, actief leren en maken dat iedere les ertoe doet.’

Aanpassen van de observatielijsten? Filmfragmenten?

‘Ja, dat waren hulpmiddelen bij het leren observeren en nabespreken van effectief docentengedrag. We hebben de CED-Groep hierbij betrokken. Met tien schoolleiders bezochten we ieder vijf lessen en per persoon zijn er drie nabesproken. Er zijn ook filmfragmenten gemaakt. Op basis van deze films zijn we ons gaan oriënteren: wat is nu effectief docentgedrag? Wat is sterk pedagogisch/didactisch handelen? Onze bevindingen vormden de basis voor de op te stellen observatielijst “Effectief docentengedrag”. Ook zijn we concreet gaan oefenen hoe je een les goed nabesprekt. Via filmfragmenten van lessen in onderen bovenbouw keken we wat een les goed, effectief maakt.’

En? Wat maakt een les effectief?

‘Leerlingen die tijdens een les zichtbaar worden geactiveerd, bij wie je ziet dat ze aan het leren zijn. Bijvoorbeeld: ik zie dat ze nu echt aan het oefenen zijn met de stof in groepjes, of: dat ze blokken op een nieuwe opdracht, ze denken mee na een centrale vraag van de docent. Dat soort kwesties zie je nu terug in de observatielijst.’

Observeren was genoeg?

‘Nou, en wat hulp bij wat je ziet te verbeteren. Monique Hoogduin van de CED-Groep constateerde geen grote drama's, maar leerde bijvoorbeeld dat “klein corrigeren” effectiever is dan op groepsniveau tot de orde roepen en dat een duidelijk begin en eind essentieel zijn bij lessen van vijftig minuten. Handreikingen die

Het Boni en sturen op effectief gedrag

Tijdens een traject voor schoolleiders met de CED-Groep, leerden vijf afdelingsleiders, drie conrectoren en een rector van het St. Bonifatiuscollege in Utrecht, RK scholengemeenschap voor gymnasium, atheneum en havo, beter sturen op effectief opbrengstgericht docentgedrag. Daarnaast leerden ze een focus bepalen: waar is voor deze docent makkelijk winst te halen? Tijdens de eerste bijeenkomst werd bovendien een observatielijst met effectief gedrag besproken en vastgelegd. Het ‘Boni’ telt 1450 leerlingen en 160 medewerkers.

'Ik wil toe naar een cultuur waarin docenten bij elkaar op lesbezoek gaan', aldus Tiny Uijtewaal.

we kregen: Staat de docent bij de deur? Spoort hij de leerlingen aan - pak je spullen, niet schreeuwen, pak je tas vast uit - om ze op een rustige manier in de werkhouding te krijgen? Weet hij wie er zijn en wie afwezig? Nu letten we daar ook op. Zijn de eerste én de laatste tien minuten van de les goed begonnen en geëindigd? Lopen leraren actief rond, spreken ze leerlingen aan - Wat doe je? Kom je eruit? - doen ze meer aan huiswerkcontrole? Dergelijke vragen hebben we ook in de observatielijst opgenomen.'

Hoe gaat u sturen op effectievere lessen?

'Door uitwisseling van *best practices*, ofwel: leren van elkaar. Zeker een beginnend docent heeft behoefte aan handreikingen en tips. Niet van de schoolleider, maar van ervaren collega's en door veel te kijken naar een ander. Ter illustratie: een aantal (beginnende en ervaren) leraren is onderling gaan observeren. Daaruit is het 'maatjesproject' ontstaan. Twee docenten pakken gezamenlijk - in hun eigen tijd - een onderwerp op waar een van de twee tegenaan loopt, bijvoorbeeld: "hoe kan ik meer differentiëren?" Op dit moment gaat ongeveer eenderde van de docenten zo'n twee tot vier keer per jaar bij elkaar op lesbezoek. Ook de schoolleider schuift aan. Gezamenlijk bespreken ze de les na. Wat gaat goed? Wat kan beter? Wat zou je meer willen zien? Bevindingen over elkaar worden aan het eind van het jaar gerapporteerd en gepresenteerd aan het team en de schoolleider. Het streven is dat in 2014 alle docenten met een 'maatje' samenwerken en in gesprek zijn over hun lessen. Belangrijk daarbij is ook dat we elkaars kwaliteiten leren benoemen en bespreken hoe we die nog beter kunnen inzetten.'

Dat klinkt als een cultuuromslag.

'Ik wil inderdaad toe naar een cultuur - en daarvoor

zijn observatielijsten, filmfragmenten en nabesprekingen slechts een middel - waarin docenten meer bij elkaar op lesbezoek gaan en kijken wat er op de werkplek van hun collega gebeurt. Hoe geef je structuur aan een les die vijftig minuten duurt? Hoe kun je die tijd zo effectief mogelijk besteden? Zet de deur van je lokaal open. Doe ook eens iets samen met een collega om "de kunst van elkaar af te kijken". De een geeft een college voor een groep van zestig, de ander is beter in het vervullen van een coachende rol. Samen lessen organiseren is ideaal, omdat je taken én aandacht onderling kunt verdelen. Het is inspirerend om andere invalshoeken en andere manieren van lesstof overbrengen te leren kennen. Noem het kruisbestuiving, waarbij je elkaars kwaliteiten benut.'

Hoe stimuleer je deze kruisbestuiving als schoolleider? Met andere woorden, hoe krijg je als schoolleider docenten zover dat ze op eigen initiatief én in hun eigen tijd bij elkaar op lesbezoek gaan?

'Goede vraag. Om eerlijk te zijn, heb ik daar geen pasklaar antwoord op. Dat zijn de vragen waarmee we nog volop bezig zijn.'

Wat gebeurt er als docenten onvoldoende effectief gedrag laten zien?

'Dan spreken we duidelijke leerdoelen af in functioneringsgesprekken. Concreet zoals: "Het is nodig dat ik meer variaties in werkvormen toepas en daarvoor ga ik een cursus volgen". De schoolleiding komt daar in een volgend gesprek op terug. Wanneer we te weinig ontwikkeling zien, zetten we coachingstrajecten in.' ■

Leerling in actie
dankzij effectieve
docent

Sleutels tot het brein

Hoe meer een kind zijn gedrag kan sturen en controleren, hoe beter hij kan leren. Als leraar heb je breinsleutels* in handen die toegang geven tot deze 'executieve functies' (zie kader) in de bovenkamer van leerlingen.

*Breinsleutels zijn handvatten die je vaak al inzet tijdens de les, bijvoorbeeld binnen het directe instructiemodel. Ze vertellen je waarom juist deze handelingen het leren optimaliseren.

Bespreek leerdoelen

Door het bespreken van leerdoelen kan de leerling de informatie die hij nodig heeft, ophalen uit het *lange termijn geheugen* en actief houden in het *werkgeheugen* tijdens het uitvoeren van de nieuwe taak. Door het leerdoel weet hij wat belangrijk is in de les. Het helpt hem bij het *plannen* van zijn activiteiten. Wat niet te maken heeft met het leerdoel, hoeft hij geen aandacht te geven en kan hij onderdrukken (*inhibitie*). Hierdoor kan hij zijn volle aandacht richten op de taak en het materiaal dat ertoe doet.

Voorbeeld: Aan het begin van de rekenles vertel je dat de leerlingen al veel hebben geoefend met klokkiijken: 'hoe laat het is'. Vandaag gaan ze oefenen met kijken 'hoe lang het duurt'.

Markeer belangrijke vorderingen

Door tijdens de les belangrijke vorderingen of veranderingen te markeren, verwijst je terug naar het leerdoel. Je plant als het ware 'een vlaggetje' waarmee je duidelijk maakt wat leerlingen precies hebben bereikt. Met behulp van deze terugkoppeling naar het leerdoel kunnen de leerlingen het leermateriaal eenvoudiger opslaan op de juiste plek in het lange termijn geheugen.

Voorbeeld: De leerlingen hebben de topografie van de provincie Limburg afgerond met een toets. Je bespreekt de gemaakte toets met de leerlingen. Samen kijk je nog eens naar de provinciekaart, waarbij je geleerde steden en rivieren bespreekt.

Geef overgangen duidelijk aan

Het schakelen van de ene lessituatie naar een andere, is cruciaal voor de opbouw van kennis. Als je deze overgang duidelijk markeert, kan de leerling de kennis goed onderscheiden en opslaan in het *lange termijn geheugen*. Hierdoor is de kennis later ook weer makkelijker te activeren in het *werkgeheugen*. Bovendien help je kinderen hun *flexibiliteit* te oefenen door duidelijk te maken wanneer en waarom overgangen plaatsvinden.

Voorbeeld: De leerlingen hebben in de les over voorzetsels enthousiast doe-opdrachten uitgevoerd. Je sluit deze actieve werkvorm duidelijk af, zegt dat de leerlingen goed hebben meegedaan en vertelt dat ze nu gaan werken met een werkblad, waarbij ze zelf voorzetsels gaan opzoeken in zinnen. ■

Meer informatie over Breinsleutels, een pilotproject (2012-2013) gefinancierd door de gemeente Rotterdam, via m.goudswaard@cedgroep.nl

Executieve functies

Al ons gedrag wordt aangestuurd met behulp van zogenaamde *executieve functies*: de controlefuncties van ons brein. Ze helpen ons een doel te stellen en een plan te maken om dat doel te bereiken (*planning*). Ook helpen ze ons om in de gaten te houden of we op de goede weg blijven richting ons doel en houden ze alle benodigde informatie beschikbaar (*werkgeheugen*). Verder helpen ze ons om het plan bij te stellen als dat nodig is (*flexibiliteit*) en om ons niet af te laten leiden door informatie van binnenuit en van buitenaf (*inhibitie*). / MB en MG